

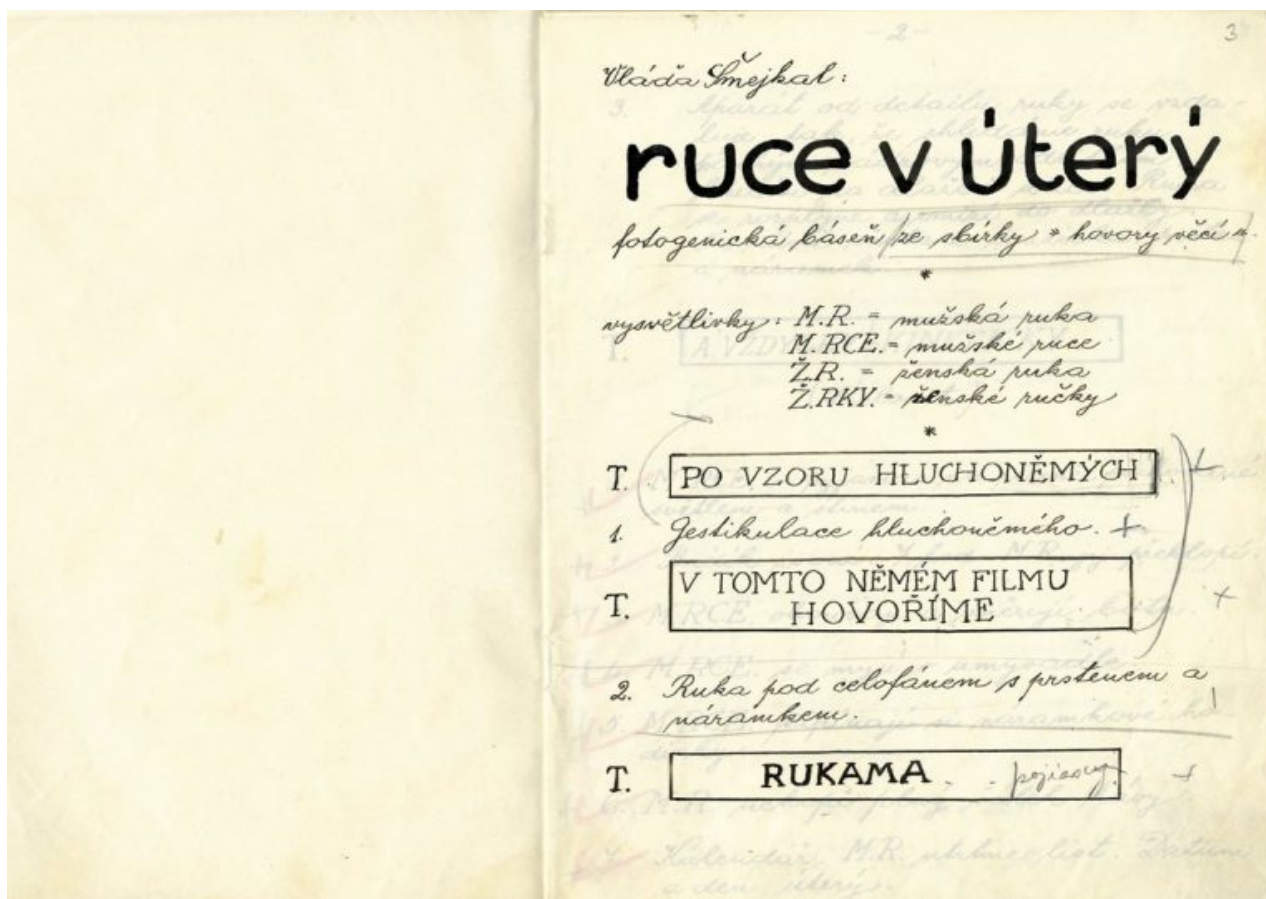
KRISTÝNA DOLEŽALOVÁ / 20. 7. 2021

Osobní fond Zahradníček Čeněk (1900–1989) a jeho archivní zpracování v programu ELZA

Čeněk Zahradníček se zapsal do dějin československé kinematografie jako nadšený amatér i zkušený profesionál, jenž svými snímky rozčeřil tehdejší vody amatérské kinematografie.

Jeho začátky byly od školních let spojeny s fotografií, tu ovšem v roce 1924 vyměnil za kameru,^[1] s níž o rok později natočil svůj první snímek pod názvem *Kalibr 32W*. O něm sám autor hovořil jako o prvním amatérském snímku u nás.^[2] V natáčení filmů pokračoval také v dalších letech, nasbíral tak mnoho zkušeností.^[3] A když okolo roku 1930 natočil spolu se svým kolegou reklamní snímek pro firmu Cinema, povšimli si ho další filmoví amatéři a brzy na to se dohodli na založení společného klubu.^[4] Čeněk Zahradníček se tak stal jedním ze zakládajících členů tzv. Pathé klubu, v němž byl mimo jiné také jednatelem (1932–1934) a členem výboru. Spolu se členy Pathé klubu zorganizoval produkční skupinu pod názvem PZK.^[5] Zde se mu naskytly další možnosti rozvoje: začal se zdokonalovat v technice natáčení, ale i v laboratorním zpracování filmu. Spolu s kolegy z Pathé klubu natočil film pro tehdejší firmu Odkolek. Po ní Čeněku Zahradníčkovi přišla nabídka práce ve filmové laboratoři Sufra-filmu, kterou přijal a začal zde natáčet na 16mm kameru.^[6] Zhruba okolo roku 1933 natočil jeden ze svých nejúspěšnějších filmů *Město očima psa*,^[7] při kterém využil pojízdné kamery nízko nad zemí, aby tak přiblížil divákovi reálný pohled z psí perspektivy.^[8] Snímek měl mimořádný úspěch a Čeněk Zahradníček se jím zařadil mezi tzv. avantgardisty.^[9]

Poté přišla nejzásadnější část Zahradníčkovy kariéry, a to spolupráce s Vladimírem Šmejkalem. Tato tvůrčí dvojice vytvořila nevšední díla naší amatérské kinematografie, jež zarezonovala i v zahraničí. Tři filmy, které vznikly v průběhu let 1934–1935, byly unikátní především v tom, že vybočovaly z tehdejších kolejí amatérského filmu stojícího především na rodinných a cestopisných snímcích.^[10] Jako první vznikl film *Atom věčnosti*, k němuž napsal Šmejkal námět ještě před započítím vzájemné spolupráce. Nenašel však nikoho, kdo by se zhostil realizace.^[11] Jedná se o krátký film, jenž v dramatické montáži symbolických obrazů zachycuje tragický osud svedené dívky.^[12] Za film byl Čeněk Zahradníček odměněn cenami v Barceloně, v Budapešti a ve Vídni.^[13] Stejně tak úspěšný byl i snímek *Ruce v úterý*, ve kterém se ani jednou neobjeví lidská tvář.^[14] Poslední z trojice děl autorské dvojice Zahradníček–Šmejkal je *Příběh vojáka* vyprávějící o krutostech války. V něm lze pozorovat odkazy symbolismu Gustava Machatého i antimilitaristickou satiru *Dobrého vojáka Švejka*.^[15] Těmito třemi filmy však spolupráce nadějně dvojice skončila. Vladimír Šmejkal po natočení posledního filmu s Čeňkem Zahradníčkem oblast amatérského filmu zcela opustil. Vina za rozkol bývá kladena Zahradníčkovi ze dvou důvodů: díla autorské dvojice začala být připisována především jemu, přičemž Šmejkal nebyl často ani uváděn v titulcích, a za druhé Zahradníček začal spolupracovat intenzivně s dramatikem, spisovatelem a režisérem E. F. Burianem.^[16]

bodový scénář k filmu *Ruce v úterý*

E. F. Burian si všimnul nadějného kameramana Zahradníčka právě díky jeho předchozí spolupráci^[17] a také jeho zkušenostem na postu šéfa laboratoře Sufra-filmu.^[18] Zahradníček začal pro Buriana natáčet doplňkové filmy pro avantgardní inscenace v divadle D36.^[19] Byla to pro něj zcela nová zkušenost, kterou ve svých životopisných pamětech popsal následovně:

V tomto filmu^[20] jsem již mohl uplatnit nabyté technické znalosti, jelikož myšlenkový rozlet Burianova génia neznal hranic. Mnohdy jsem se dostal až na konec svých znalostí, mnohdy jsem nespal, dokud jsem nenašel řešení režisérových nápadů.^[21]

Za celou dobu práce s E. F. Burianem vytvořil Čeněk Zahradníček tři filmy,^[22] originalitou a vysokými kvalitami byl nejhodnotnější *Máj*.^[23] Spolupráce s E. F. Burianem byla pro Zahradníčka příležitostí k nové práci ve filmové a produkční společnosti Aktualita, kde začal v roce 1937^[24] působit jako kameraman-reportér.^[25] Příjemná a klidná atmosféra v novém zaměstnání ovšem dlouho nevydržela, jelikož s příchodem okupantů se mnohé změnilo a časem byl nucen s ostatními reportéry natáčet akce nacistů nebo připravovat německý týdeník pro společnost UFA.^[26] A tak

byl účasten například v terezínském ghettu natáčení snímku *Vůdce daroval Židům město* nebo pořizování záběrů ze zničených Lidic.[27] Na konci druhé světové války byl přítomen posledním bojům v Praze, které spolu s Otakarem Vávrou a Antonínem Zelenkou přetvořili ve film *Cesta k barikádám*. [28] Taktéž natáčel popravu K. H. Franka a jako první z Československa i procesy v Norimberku. [29]

Ve zpravodajském filmu pracoval Čeněk Zahradníček až do února 1948, poté měl být propuštěn. [30] Pavel Taussig uvádí, že důvodem propuštění byla jeho účast na natáčení zmasakrovaných Lidic, [31] avšak ve svých vzpomínkách, které se dochovaly ve fondu uloženém v Národním filmovém archivu, popisuje sám Zahradníček změnu pracoviště jako dobrovolný odchod, který se udál na základě pro něj nepříjemných změn ve vedení i v samotném chodu společnosti. [32] Po skončení práce v Aktualitě nastoupil do smíchovských závodů Škoda, kde byl vyzván ke zřízení fotooddělení a nakonec také k filmování. Zde zůstal až do důchodu. S odchodem do penze se Zahradníček vrátil mezi kinoamatéry a zároveň začal pracovat pro Ústřední dům umělecké lidové tvořivosti, kde spravoval archiv amatérských filmů. [33] V rámci amatérské kinematografie se aktivně účastnil festivalů a amatérských soutěží, byl tak členem několika porot a stále se podílel na rozvoji amatérského filmu u nás. [34] V sedmdesátých letech se vrátil ke svým filmům, které ve třicátých letech vznikly ve spolupráci s E. F. Burianem. Vyčistil negativy filmů a vytvořil scénické kopie, které jsou dnes uloženy ve sbírce Národního filmového archivu. [35] Kromě vlastního natáčení filmů také od třicátých let publikoval texty týkající se technických otázek v oblasti amatérské kinematografie. [36]

Čeněk Zahradníček zemřel pár dní před sametovou revolucí po dlouhé a těžké nemoci. [37] Život doslova zasvětil filmu a nejlépe svůj celoživotní zápal pro tento obor vyjádřil sám: „*Jsou lidé, jejichž spokojenost začíná a končí zdařilou prolínačkou.*“ [38]

Čeněk Zahradníček s Jiřím Voskovcem a Janem Werichem

V roce 2020 bylo v oddělení písemných archiválií Národního filmového archivu přistoupeno ke zpracování a inventarizaci fondu Čenka Zahradníčka. Kromě běžného postupu (fyzické uspořádání fondu, adjustace apod.) byl nově zapojen do procesu software ELZA, v němž byl fond zpracován, a to včetně vytvoření archivní pomůcky. V Národním filmovém archivu se jedná teprve o druhý takto zpracovaný fond (prvním byl fond Československá filmová společnost II).

Pomocí softwaru Elza je možné vytvářet archivní popis dle současných základních pravidel pro zpracování archiválií, a to včetně strukturování archivního fondu pomocí tzv. referenčního označení a dalšího řazení do sérií, podsérií a složek. Software také nabízí kontroly chyb a kontrolu správných posloupností jak referenčního označení, tak pořadových čísel. Jedna z největších výhod v současné epidemiologické situaci spočívá v tom, že software funguje jako webová aplikace. Je tak přístupný v podstatě odkudkoliv.

Program byl a je stále pro většinu z nás novinkou, můžeme však vyzdvihnout jeho uživatelskou vstřícnost a posunutí archivní práce na novou úroveň.

Poznámky:

[1] Národní filmový archiv (dále NFA), f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[2] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 2, ref. ozn. 5/2//1, Článek Malá vzpomínání – o začátcích kinoamatérů z neznámého periodika.

[3] Vladimír Birgus, Filmy Čeňka Zahradníčka v Burianových inscenacích, *Panoráma: sborník filmových teoretických statí* 1976, č. 4, s. 48.

[4] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 2, ref. ozn. 5/2//1, Článek Malá vzpomínání – o začátcích kinoamatérů z neznámého periodika.

[5] Eva Strusková, Vladimír Šmejkal – Neznámý spoluvůrce české avantgardy, *Illuminace* 10, 1998, č. 2, s. 151.

[6] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[7] Objevuje se v různých verzích názvů: Město očima psa (uvádí Čeněk Zahradníček), Město, jak je vidí pes (uvádí Vladimír Birgus).

[8] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 2, ref. ozn. 5/2//15, První z prvních in: *Kulturní rozvoj, čtrnáctideník ministerstva kultury ČSR pro kulturně výchovnou činnost a sbory pro občanské záležitosti* 3, č. 5.

[9] V. Birgus, c. d., str. 51.

[10] E. Strusková, c. d., s. 162.

[11] V. Birgus, c. d., s. 51.

[12] Lucie Česálková, *Atomy věčnosti*. Národní filmový archiv, 2014, str.11–12.

[13] Čeněk Zahradníček. Dostupné online:

<<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/51533/cenek-zahradnicek>>, [cit. 11. 1. 2021].

[14] V. Birgus, c. d., s. 51.

[15] Tamtéž, s. 51.

[16] E. Strusková, c. d., s. 151–158.

[17] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[18] Eva Strusková, Scénický film – povaha předmětu, *Illuminace* 14, 2002, č. 2, s. 70–71.

[19] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[20] Mluví o filmu *Evžen Oněgin*.

[21] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[22] *Procitnutí jara, Máj, Evžen Oněgin*.

[23] V. Birgus, c. d., s. 52.

[24] E. Strusková, Vladimír Šmejkal – Neznámý spolutvůrce české avantgardy, s. 152.

[25] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[26] Tamtéž.

[27] Pavel Taussig, *Neznámí hrdinové*. Česká televize, 2017, str. 249–251.

[28] Tamtéž, s. 272.

[29] Tamtéž, s. 264–274.

[30] E. Strusková, Vladimír Šmejkal – Neznámý spolutvůrce české avantgardy, s. 152.

[31] P. Taussig, c. d., s. 254.

[32] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 1, ref. ozn. 1/1//3, Opis vlastního životopisu s názvem Jak jsem se dostal k filmu.

[33] Tamtéž.

[34] NFA, f. Čeněk Zahradníček.

[35] E. Strusková, Scénický film – povaha předmětu, s. 75.

[36] Eva Strusková, Vladimír Šmejkal – Neznámý spolutvůrce české avantgardy, s. 152.

[37] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 2, ref. ozn. 5/3//1, Smuteční oznámení.

[38] NFA, f. Čeněk Zahradníček, kar. 2, ref. ozn. 3/4//6, Konvolut listů z periodika Amatérská kinematografie.